

SENECA

RICERCHE
SULLA NATURA

a cura
di Pierngiorgio Parroni

FONDAZIONE LORENZO VALLA
ARNOLDO MONDADORI EDITORE

Sigla

- Z Genève, Bibliothèque Publique et Universitaire, lat. 77 (saec. XII med.)
- R El Escorial, Real Biblioteca, O.III.2 (saec. XIII) (I 13,2-II 53,2)
- L² Leiden, Bibliotheek der Rijksuniversiteit, Voss. Lat. F. 69 (saec. XII²), manus altera
- ζ consensus ZR
- A Leiden, Bibliotheek der Rijksuniversiteit, Voss. Lat. O. 55 (saec. XII)
- B Bamberg, Staatsbibliothek, Class. 1 (M.IV.16) (saec. XII²)
- V Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Pal. Lat. 1579 (saec. XII-XIII)
- R El Escorial, Real Biblioteca, O.III.2 (saec. XIII) (I *praef.* 1-13,1; II 53,2-III *praef.* 18; VII 15,2-32,4)
- α consensus ABVR
- δ consensus ABV
- F Oxford, Merton College, 250 (saec. XII)
- H Paris, Bibliothèque Nationale, lat. 8624-I (saec. XII²)
- θ consensus FH
- P Paris, Bibliothèque Nationale, lat. 6628 (saec. XII-XIII)
- R El Escorial, Real Biblioteca, O.III.2 (saec. XIII) (III *praef.* 18-VII 15,2)
- ρ consensus PR
- U München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 11049 (saec. XV)
- W Venezia, Biblioteca Marciana, Lat. Z. 268 (1548) (saec. XIV)
- v consensus UW
- π consensus ρv uel Pv

- Ψ consensus αθπ uel δθπ uel θπ
 Ω consensus ζΨ uel ΖΨ

Passim adbibentur.

- Cam. Cambrai, Bibliothèque Municipale, 939 (838) (A. D. 1379)
 D Dublin, Trinity College, 514 (saec. XIII)
 E Berlin, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, lat. oct. 9
 (saec. XIII)
 f El Escorial, Real Biblioteca, N.III. 16 (saec. XIII)
 g Wolfenbüttel, Herzog August Bibliothek, Gud. lat. 10 (4315)
 (saec. XV)
 J Oxford, St. John's College, 36 (saec. XII-XIII)
 m Oxford, Merton College, 300 (saec. XIV)
 n Leiden, Bibliotheek der Rijksuniversiteit, Lips. 24 (saec. XIV)
 O Leiden, Bibliotheek der Rijksuniversiteit, B.P.L. 199 (saec.
 XIII²)
 T Paris, Bibliothèque Nationale, lat. 6386 (saec. XIII)
 X Exeter, Cathedral Library, 3549B (saec. XIII)

De codicibus deperditis uide p. XLVII

De ceteris scripturae compendiis uide pp. LV-LXIX

noctibus fere circa lunam et alias stellas notabuntur; interdium raro, adeo ut quidam ex Graecis negauerint omnino eas fieri, cum illos historiae coarguant. Causa autem raritatis haec est, quod solis fortius lumen est et aer ipse agitatus ab illo calfac-
 61 tusque solutior: lunae inertior uis est ideoque facilius a circumposito aere sustinetur: 11. aeque cetera sidera infirma sunt nec perturbare aera ui sua possunt: excipitur itaque illorum imago et in materia solidiore ac minus cedente seruat.
 72 Debet enim aer nec tam spissus esse ut excludat ac sum-
 moueat a se lumen immissum, nec tam tenuis aut solutus ut nullam uenientibus radiis moram praebet. Haec noctibus temperatura contingit, cum sidera circumiectum aera luce leni non pugnaciter nec aspere feriunt spissioremq; quam solet
 74 esse interdium inficiunt.

3, 1. At contra arcus nocte non fit, aut admodum raro, quia luna non habet tantum uirium ut nubes transeat et illis colorem suffundat qualem accipiunt sole perstrictae. Sic enim formam arcus discoloris efficiunt: quia aliae partes in nubibus tumidiores sunt, aliae summissiores, et quaedam crassiores quam ut solem transmittant, aliae imbecilliores quam ut excludant, haec inaequalitas alternis lucem umbramque permiscet et exprimit illam mirabilem arcus uarietatem. 2. Altera causa arcus eiusmodi redditur: uidemus, cum fistula aliquo loco
 10 rupta est, aquam per tenue foramen elidi, quae sparsa contra solem oblique positum faciem arcus repraesentat. Idem uidebis accidere si quando uolueris obseruare fullonem: cum om

62. notabuntur ZRA'OPUW¹: notantur A⁶BVW² 63. omnino eas fieri ZØπ: eas omnino fieri δ eos fieri omnino R 64. aer ipse ZRØπ: aer δ 65. solutior ZRØπ: solutior est δ¹ lunae ZRF¹HPU: lunae autem δP⁶W² (om W¹) 66. solutior ra sidera ZRØπ: sidera cetera δ 67. cetera ZØP^W ac u. atque U 68. seruat ZØπ: uertatur α 69. et quaedam ZRØπ: quaedam δ 70. arcus nocte ZHPU: arcus in nocte αW nocte arcus F | aut ZRØPU: nisi δW 71. et uarietatem arcus om. R 72. uarietatem ZF¹Hπ: representationem δ, P u. l. 8-9 uarietatem-arcus om. R 8-11. altera-repraesentat om. δ

aqua implevit et uestimenta tendiculis diducta leuiter aspergit, apparet uarios eadi colores in illo aere asperso, quales fulgere in arcu solent 3. Huius rei causam esse in umore ne dubitaues (non sit enim unquam arcus nisi nubilo); sed quaeramus quemadmodum fiat. Quidam aiunt esse aliqua stillicidia quae solem transmittant, quaedam magis coacta quam ut perluceant: itaque ab illis fulgorem reddi, ab his umbram, et sic utriusque interkursu effici arcum, in quo pars fulgeat, quae solem recipit, pars obscurior sit, quae exclusit et ex se umbram proximis fecit. 4. Hoc ita esse quidam negant. Poterat enim uerum uideri si arcus duos tantum haberet colores, si ex lumine umbraque constaret; nunc,

21
 diuersi niteant cum mille colores,
 transitus ipse tamen spectantia lumina fallit:
 usque adeo quod tangit idem est, tamen ultima distant.

Videmus in eo aliquid flammei, aliquid lutei, aliquid caerulei et alia in picturae modum subtilibus lineis ducta; ut ait poeta,
 30 an dissimiles colores sint scire non possis nisi cum primis extrema contuleris. Nam commissura decipit: usque eo, mira arte naturae, quod a simillimo coepit in dissimillimo desinit. Quid ergo istic duo colores faciunt lucis atque umbrae, cum innumerabilium ratio reddenda sit? 5. Quidam ita existi-

13. tendiculis ZHv: tendiculi F¹ tradideris R, F u. l., P credideris d 33. arcu in humore Z: in humore (in humorem RP) esse R0v, A u. l. in arcu esse A'VW¹ (W non legitur) in humore arcu esse B 18-9 perluceant Z: translucant (translucent A¹U) Ψ cf. Parroni² 19. illis ZR0PU: bis dW 22. hoc Z0π: hanc α l ita Ψ: itaque Z 23. uerum Z0: umbra et lux causa d uerbum uerum π umbra nostra R | duos tantum haberet L²d: tantum duos haberet Z duos tantum habet R0PU tantum habeat duos W 24. nunc Z: sed nunc Ψ 29. ut ait poeta post nunc (24) transtulit Skutsch sed. Schultess¹ 30. an ZR0π: ut an d Gercke 31-2. nam-desinit recte dist. Hinc: nam commissura decipit, usque eo mira arte naturae quod eqs. edd. 32. simillimo ZRF¹HPU: simillimis d, F u. l., W | dissimillimo Z0PU: dissimilia α dissimillima W 33. istic ZV0U: isti RABPW 34. qui- dam ZF¹Hx: qui α, F u. l. 34-5. existimant Z0W: estimant αPU

35 mant arcum fieri: in ea parte in qua iam pluit singula stillicidia
 pluuiae cadentis singula esse specula; a singulis ergo reddi
 imaginem solis. Deinde multas imagines, immo innumerabiles,
 et deuexas et in praecipua euntes confundi: itaque arcum esse
 40 multarum solis imaginum confusionem. 6. Hoc sic colli-
 gunt: «Pelues» inquit «mille sereno die pone: omnes habe-
 bunt imagines solis; in singulis foliis dispone guttas: singulae
 habebunt imaginem solis. At contra ingens stagnum non am-
 plius habebit quam unam imaginem. Quare? Quia omnis cir-
 45 cumscripita leuitas et circumdata suis finibus speculum est. Ita-
 que piscinam ingentis magnitudinis insertis parietibus diuide:
 totidem illa habebit imagines solis quot lacus habuerit; relin-
 que illam sicut est diffusa: semel tibi imaginem reddet. Nihil
 refert quam exiguus sit umor aut lacus: si modo determinatus
 est, speculum est. Ergo stillicidia illa infinita quae imber ca-
 50 dens defert totidem specula sunt, totidem solis facies habent.
 Hae contra intuenti perturbatae apparent, nec dispiciuntur in-
 terualla quibus singulae distant, spatio prohibente discerni;
 deinde pro singulis apparet una facies turbida ex omnibus».

7. Aristoteles idem iudicat: «Ab omni» inquit «deuitate acies
 55 radios suos replicat; nihil autem est leuius aqua et aere: ergo
 etiam ab aere spisso uisus noster in nos redit. Vbi uero acies
 hebes et infirma est, qualislibet aeris ictu deficiet. Quidam ita-

35. fieri ZRF¹HPUW¹ fieri dicunt BV. F u. l., W² fieri inducunt A 37 40 deinde
 de sole om. F¹H 38. euntes ZP¹W¹ transeuntes αW² inuenies UI² | arcum BL²
 arcum et Zα et arcum AV et aerem R 39. confusionem ZPU, sicut. W¹ confuso-
 nes αW² 40. 1. omnes habebunt Zα: et omnes habebunt δ et habebunt omnes
 R 41. imagines RAV¹α: imaginem ZL²BV² | guttas singulae Zα singulas guttas
 singulae δ singulas guttas R 42. 3. non amplius Zδπ: non α 43. quam Zδπ
 nest α 45. insertis parietibus Zδπ: in plures δ in sortis R 48. quam ψ: quod
 Z | si modo Z: α ψ et Parroni² 50. specula sunt totidem om. α | totidem δπ:
 totidemque Z 51. hae Fortunatus: hae Ω | perturbatae ZBA¹V¹δπ: perturbatae
 A u. l., B, V u. l. | dispiciuntur Z: despiciuntur ψ 52. singulae ZRδπ: singulae
 δ 53. deinde Ω. unde Gercke 55. est leuius ZHPU: leuius α¹W² 57.
 qualislibet AVδv: qualislibet L² cuiuslibet Z quolibet RB qualibet P 57. 8. itaque
 ZδRv om. δP

que hoc genere valetudinis laborant ut ipsi sibi uideantur oc-
currere, ut ubique imaginem suam cernant. Quare? Quia infir-
ma uis oculorum non potest perturbare ne proximum qui-
dem aera, sed resistit. 8. Itaque quod in aliis efficit densus
aer, in his facit omnis; satis enim ualet qualiscumque ad imbe-
cillam aciem repellendam». Longe autem magis uisum nobis
nostrum remittit aqua, quia crassior est et peruinci non potest;
radios luminum nostrorum moratur et eo unde exierunt re-
flectit. Ergo, cum multa in pluuia stillicidia sint, totidem spe-
cula sunt; sed quia parua sunt, solis colorem sine figura expri-
munt. Deinde, cum in stillicidiis innumerabilibus et sine
intervallo cadentibus reddatur idem color, incipit facies esse
non multarum imaginum et intermissarum sed unius longae
atque continuæ. 9. «Quomodo» inquis «tu mihi multa mi-
lia imaginum istic esse dicis ubi ego nullam uideo? Et quare,
cum solis unus color sit, imaginum diuersus est?» Vt et haec
quæ proposuisti refellam et alia quæ non minus refellenda
sunt, illud dicam oportet, nihil esse acie nostra fallacius, non
tantum in his a quibus subtiliter peruidendis illam locorum
diuersitas summoet, sed etiam in his quoque quæ ad manum
cernit: remus tenui aqua tegitur, et fracti speciem reddit; poma
per uitrum aspicientibus multo maiora sunt; columnarum in-
terualla porticus longior iungit. 10. Ad ipsum solem reuer-
tere: hunc, quem toto terrarum orbe maiorem probat ratio,

60-1 proximum quidem Z: sibi quidem (quam F quod P) proximum RAB θ π prox-
imum quidem sibi V 61. aera Z θ UW¹: aerem α W² aere P | resistit Ω : resistit
Kroll¹ 62-3. imbecillam (imbescillam F) ZV⁴ θ P: imbecillem RABV¹v 63-
4. nobis nostrum Z θ π : nostrum nobis α 64. aqua Haanc: itaque Ω 65. ra-
dios ZB: sed radios RAV θ π | exierunt ZRHPU: exierant W¹ exierint W² emerit
 δ F 66. in pluuia Z: om. Ψ cf. Parroni³ 71. inquis Ψ : inquit Z 72. ego
Z θ π : om. α | uideo α θ v: uideam ZP 73. unus color Z: color unus δ θ π color
idem et unus R 76. locorum Gronouius²: colorum (celorum R) Ω 80. lon-
gior iungit ZRF³HPU. W¹ ut uid.: longiores iungunt ABV¹W² longiores iungit P u. l
longiorum iungunt V u. l 81. terrarum orbe Z θ π : orbe terrarum α